

DEDE KORKUT OĞUZNAMELERİNİN DRESTEN ELYAZMASI

Türkmen-Çovdur Varyantları

"NESİLSİZLİK" VE "AD KOYMA" MOTİFLERİNİN, TÜRKMEN HALK DESTANLARINDAKİ YERİ

Yusuf AKGUL

*Mahtum Kulu Türkmen Devlet Ü.
Türkmen Edebiyatı B. Arş. Görevlisi*

Son dönem Türkmen edebiyatında Korkut Ata oğuznamelerine ilk olarak ilgi duyan edebiyat alimi Prof. (merhum) Mâti Köseyev, 1951 yılında TSSC'nin 25.nci kuruluş yıldönümüne bağışlanıp yayınlanan "Gorkut Ata" adlı eserin söz başında şu cümlelere yer veriyor:

"Bir nâçe halatlarda, kabir çeşmelerde "Dede Korkut Kitabı" ya da "Kitabı Dede Korkut" atlandırılan eser, köpden beri Gündoğarı övrenyân alımların ünsini özüne çekip geldi. Türkmen halk dörediciliğinde bolsa bu kitap "Gorkut Ata" adı bile has meşhurdur." (Gorkut Ata, 1990:7.)

Büyük Türkmen alimi Prof. Mâti Köseyev'in bu cümlelerinde de belirtildiği gibi, Dede Korkut veya Korkut Ata olarak anılan ve adına oğuznameler anlatılan bu şahsın, tarihi bir şahıs olup olmadığı meselesi henüz açıklığa kavuşmamış ise de, doğu alimleri ve yazarları, destani - tarihi bir şahıs olduğu konusunda itibarlı ve inandırıcı malumatlar vermektedirler.

Biz bu makalede, Oğuznamelerin Dresten elyazma nüshaları ile Türkmen-Çovdur varyantları arasındaki önemli gördüğümüz "nesilsizlik" ve "ad koyma" motiflerini karşılaştırarak Türkmen halkiyatındaki yerini ortaya koymaya çalışacak ve Dede Korkut (Korkut Ata)'nın şahsiyeti hakkında bazı tespitlerde bulunacağız.

1.Dresten Yazılı Nüshalar (Dede Korkut Kitabı) ve Türkmen-Çovdur Varyantı Hakkında Umumi Malumat

Edebiyata, özellikle Doğu edebiyatlarına ilgi duyanlara malum olduğu üzere, Dede Korkut Kitabı'nda 12 tane destansı hikâye yer almaktadır. "Kitab-ı Dede Korkut Alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan" adını taşıyan bu eserin Almanya'da Dresden Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan yegane nüshasından ilk yararlanan Alman alimi Von Diez olmuş, Rus alimi V.V. Barthold da 1894 yılında ilk dört hikâyeyi Rusça tercümesi ile birlikte yayınlamıştır. Bu kıymetli eserin tamamı Türkiye'de ilk olarak 1915 yılında Kilisli Muallim Rifat tarafından Arap harfleriyle, 1938'de de Orhan Şaik Gökyay tarafından Türk-Latin harfleriyle basılmıştır. Adı geçen eser daha sonra çeşitli dillere çevrilmiş, 1951 yılında da Türkmenistan'da, Prof. Mâti Köseyev tarafından yayına hazırlanmıştır.

Dünyanın pek çok ülkesinde, o ülkelerin dilinde yayınlanan bu eserin Türkmenistan baskısı, bünyesinde Dresten elyazmalarının yanısıra, halk ağzından derlenen çeşitli varyantlarını da bulundurması bakımından diğerlerinden farklıdır. 1951 yılından sonra da, Türkmenistan'da bağımsızlık ve Türkmençilik (milliyetçilik) fikirlerinin yeniden uyanmasıyla birlikte 1990 ve 1994 yıllarında çok yüksek tirajlarda basılan "onkut Ata adlı eserde, Dresten elyazmalarının 12 hikâyesi ile birlikte, bu hikâyelerin halk ağzından derlendiği belirtilen 6'sı (Iza Berilediren Nesilsiz / Boğaç Han, Makav / Deli Dumrul, Yekegöz / Basat ile Tepegöz, Törelî Beg / Kanturalı, Bamsım Birek / Bamsı Beyrek, Salır / Salur Kazan), ayrıca Dede Korkut kitabında yer almayan rivayet hükmünde 4'ü (İğdir, Teke Muhammet, Korkut'un Kabri Kazıldı, Salur Kazan ile İtemcek) bulunmaktadır (Gorkut Ata, 1994).

Öte yandan, folklorcu Ata Rahmanov, destan hükmünde 4 büyük hikâyeyi Yaşlık Dergisi ve Edebiyat Sungat Gazetesi'nde yayınlamıştır. Destan hükmündeki bu 4 farklı hikâyenin adları şöyledir: "İğdir" (RAHMANOV, 1988, S.6), "Gorkutun gabrı Gazılığ" (RAHMANOV, 1988: 33-42); "Daşoguz Beglerinin Gaver Hanlığına Göreşi" (RAHMANOV, 1989, S.1:51-52), "Oğuz Beglerinin Melallaşmak" (RAHMANOV, 1989, s.i: 52-55).

Böylece gerek uzun destansı hikâye ve gerekse kısa rivayet şeklinde olmak üzere toplam 6 tane daha yeni Dede Korkut oğuznamesi ortaya çıkmış ve yazılı nüshalardaki toplam 12 hikâyeye, 6 hikâye daha eklenmiştir. Ne yazık ki, Türkmenistan'daki Korkut Ata rivayetlerinin orjinal nüshaları (henüz) mevcut değildir, sadece derlenip gazete veya dergide yayınlanmıştır (AKGÜL, 1996, S.5).

Korkut Ata oğuznamelerinin elyazma nüshaları ile Türkmen-Çovdur varyantları bir bütünlük içinde ele alınıp incelendiğinde, çok önemli neticeler ortaya çıkmakta, ortak motifler, gelenek-görenekler, inanışlar ve bunlara benzer pek çok halkiyat unsuru tespit edilmektedir ki bunların hemen hemen hepsi Türkmen halk destanlarında vardır ve yaşatılmıştır. Biz bu konuda, "Türkmen halk destanlarının hepsinin de birer oğuzname olduğu" şeklindeki görüşümüzü belirtmeden geçemeyeceğiz. Ta, Kaşgarlı Mahmut'un Divanı Lügat-it Türk adlı eserinde vurgulanan "Türkmen" kimliği, o günden bu güne kadar ya-

şatılmış ve Türkmenler "Oğuz misyonu"nun sahibi ve tabii temsilcisi olmuşlardır. Böylelikle de Oğuz kültür ve medeniyeti Türkmen halkının bünyesinde korunup, işlenip günümüze kadar getirilmiştir.

II. Oğuznamelerde "Zürriyet" Motifi

Hem Dede Korkut Kitabı'nda, hem de Türkmen-Çovdur varyantında bulunan ortak motiflerden belki de en önemli ve ağırlıklısı, "zürriyet/nesil" meselesidir.

Dede Korkut Oğuznamelerindeki "oğuz beyleri"nde çok güçlü bir "soyunu devam ettirme, adını yaşatma" duygusu vardır. Özellikle erkek evlat, her ata için varlığı tartışılmaz bir servettir. Hatta erkek evlatlar, babalarının adlarıyla anılırlar: Usun Koca oğlu Seğrek, Kanlı Koca oğlu Kanturalı, Ulaş oğlu Salur Kazan, Kamgan oğlu Bayındır, Duha Koca oğlu Deli Dumrul... gibi. Oğlan sahibi olmak öyle önemli bir zenginliktir ki, oğlu olmayanlar horlanmış, aşağılanmış, hatta nesli-zürriyeti olmayanları, "Tanrı'nın lanetlediğini" düşünmüşlerdir. Beyler, "beyliğimi ve adımlı kim sürdüreceğim" endişesi içindedirler.

Dede Korkut Kitabı'nın pek çok yerinde bu nesilsizlik meselesi yer almaktadır:

Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikayesinde, Dirse Han, oğlu-kızı olmadığı için, Bayındır Han'ın ziyafetinde horlanmış, kara otağa oturtulup altına kara keçe konulmuş ve kara koyun yahnisinden verilmiştir. Neden böyle davranıldığını sorduğunda da, "oğlu kızı olmayana Tanrı lanet etmiştir, biz de beddua ederiz" denilmiştir (ERGİN, 1994:22). Yine, Bamsı Beyrek Hikayesinde, Bayındır Han'ın bir başka toyunda, bu kez de Bay Püre beyin ağladığını gören Salur Kazan, "Ne için ağladığını" sorduğunda; "Nasıl ağlamayım Han Kazan! Nasıl bağırılmayım. Oğulda nasibim yoktur, Tanrı Teala bana beddua etmiştir." cevabını almıştır. Bunun üzerine kudretli oğuz beyleri yüzlerini göğe tutup dua etmişler ve "Allah, sana bir oğul versin." demişlerdir. Bunun arkasından Bay Bican bey de, bir kız evlat dilemiş, eğer dileği gerçek olursa, Bay Püre beyin oğluna vereceğini vaat etmiştir (ERGİN :58-59). Destanın ilerleyen bölümlerinde Allah bu dilekleri kabul ederek Bay Püre beye bir oğlan, Bay Bican beye de bir kız evlat vermiştir.

Bu iki hikâyeden başka da, Dede Korkut Kitabı'nın pek çok yerinde özellikle erkek evladın

önemi vurgulanmakta, erkek evlat soyun ve neslin devamı olarak görülmektedir. Bu örneklerin birkaçını şöylece sıralayabiliriz:

"El oğlunu beslemekle oğul olmaz.", "Güveyi oğul olmaz.", "Oğul babadan görmeyince sofraya çekmez.", "Oğul babanın yerine yetişenidir ki, iki gözünün birisidir.", "Devletli oğul olsa, ocağının korudur." (ERGİN: 15-16). Salur Kazan'ın, oğlu Uruz'a seslenişi şöyledir:

"Onaltı yaşına geldin.

Bir gün ola ben düşeyim, öleyim, sen kalasın.

Yay çekmedin, ok atmadın, baş kesmedin, kan dökmedin.

Kanlı Oğuz içinde ganimet almadın.

Yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalırsan

Tacımı-tahtımı sana vermezler diye sonuma ağlarım oğul,

(ERGİN: 92)

Kanlı Koca, oğlu Kanturalı'nın evlenmesi konusunda şöyle düşünüyor:

"... Dostlar, babam öldü ben kaldım. Yerini yurdunu tuttum. Yarınki gün ben öleceğim, oğlum kalacak. Bundan iyisi yoktur ki, gözüm görürken, oğul, gel seni evlendireyim." (ERGİN: 124)

Salur Kazan'ın karısı Boynu Uzun Burla Hatun, oğlu Uruz'un avdan geri dönmemesi üzerine, şöyle bir ağıt yakıyor:

"Oğul, oğul, ay oğul!

Mürüvetim oğul!

Karşı yatan Karadağ'ımın yükseği oğul!

Karanlıklı gözlerimin aydın oğul!

Kuru kuru çaylara su akattım

Kara elbiseli dervişlere adak verdim

Umanına bekleyenine yemek yedirdim

Aç görsem doyurdum, çıplak görsem donattım

Dilek ile bir oğulu zor buldum."

Deve yavrusunu aldırmaşım bağırayım mı

Taycığımı aldırmaşım kişneyeyim mi

Kuzucuğumu aldırmaşım meleyeyim mi

Oğul oğul... diye bağırayım mı..."

(ERGİN: 100-102)

Dirse Han'ın karısı da, oğlunun ardından,

"Karanlık gecede bulduğum oğul hani

Dilek ile bir oğul zorla buldum..." (ERGİN: 29) demektedir.

Dede Korkut Kitabı'ndaki "Boğaç Han" hikâyesi de "Bamsım Birek" adını taşımaktadır. Her ikisinde de hikâyeler "nesilsizlik" motifi ile başlamaktadır: İza Berlediren Nesilsiz hikâyesinde,

bir danışma toyu düzenleyen Bayındır Han, bu toya gelen zürriyetsizlerin geri çevrilmesini, hizmet edilmemesini söyler. Toya "İza berlediren nesilsiz" de gelir, hürmet göstermezler, buyur demezler. Bunun sebebini sorulduğunda da, "Hûda sana züryât bermândir, ızalıpdır, biz de seni ızalıdırıs" cevabı verilmiştir (Gorkut Ata, 1990). Yine Türkmen-Çovdur varyantının Bamsım Birek adlı hikâyesinde, Bõri beyin çok sayıda kızı olduğu hâlde oğlu olmamış, aynı obadan bir başka beyin de hiç kızı olmamıştır. Beylerbeyinin ziyafetinde bir araya gelen bu iki talihsiz adamın birisi oğlan, diğeri kız evlat dileğinde bulunurlar. Dilekleri kabul edilir (Gorkut Ata, 1990).

Dede Korkut Oğuznamelerinin Türkmen-Çovdur varyantının yukarıda belirttiğimiz bölümlerinde, Oğuzları, o zamanlarda da nesilsiz bir insanı "Allah'ın lanetlediğini" düşünüyorlar, bir toya veya iyğmağa geldiklerinde aşağılıyorlar. Bu bölümlerden başka da Türkmen-Çovdur varyantının "Korkut'un Kabri Kaçıldı" bölümünde de, nesilsizlik meselesi ağırlıklı olarak yer almaktadır (Yaşlık, 1989, S. 1/4):

1. İçoğuz'da, Ceyhun ile Seyhun ırmaklarının arasında Türkistan şehrine yakın bir yerde yaşayan Oğuz Türkmenlerinden Akövlü (Akevli) beyin 7 kızı olduğu hâlde, hiç oğlu olmamıştır.

2. Murgap ırmağı kıyısında yaşayan Türkmenlerin arasında Bükürî Bey'in oğlu olmuyor, sonradan bir oğlu olduğu için toy yapılıyor ve bu toya Korkut Ata çağırılıyor.

3. Sırderya kenarında oturan Bekdili ıllusunun beyi Gamlı Han'ın hiç zürriyeti olma mıştı. Sonradan bir kızı oluyor, Korkut Ata toya çağırılıyor ve Gamlı Han'ın adını "Şadlı Han" olarak değiştiriyor.

Nesilsizlik meselesinde, halk ağzından yazılıp alınan bir rivayet de şöyledir:

"Türkmenlerin atası olan Salur Kazan Baba, ünü İran'a Turan'a yayılan bir pehlivanmış. Fakat onun oğlu olmuyormuş. Salur Kazan, Kâbe'ye Hz. Muhammed'i ziyarete gidip 3 gece kalmış. Üçüncü gece rüyasında peygamberimizi görmüş. Hz. Peygamber, "Evine, obana dön. Senin birkaç tane oğlun olacak" demiş. Kazan yurduna döndükten sonra bir oğlu olmuş. Adını da Hz. Muhammed'in hatırasına "Teke Muhammet" koymuşlar." (YUSUPOV, HANOV, 1990).

III. Oğuznamelerdeki "Nesilsizlik" Motifinin, Türkmen Halk Destanlarına ve Yazılı Edebiyatına Yansıması

Dede Korkut Oğuznamelerinin muhtevası, ondaki motifler, belirtilen gelenek-görenekler ve eser üretme metodu, Türkmen halk destanlarında büyük bir ağırlık hâlinde karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurlardan belki de en önemlisi "nesilsizlik"tir.

Köroğlu destanının "Göroğlı'nın Döreysi" adlı birinci bölümünde, atını arayan fakat bir türlü bulamayan Köroğlu, babası Cıgali Bey'in tavsiyesi üzerine yeniden aramaya koyulur. Bir ulu ağacın dibinde dinlenirken, "erenler" ile karşılaşır. Atını bulup verirler ve kendisinden başka bir dileği olup olmadığını sorarlar. Köroğlu bütün dileklerini sıralamış, ancak zürriyet istemek aklından çıkmıştır. Daha sonra akli başına gelir fakat iş işten geçmiştir. Eserde bu durum şöyle anlatılıyor:

"- Dat erenler, ölemden ızım yitmez yalı bir züryât bereverin." diyip gıgırdı.

"- Hov, oğlan! Kemiñ galmasñ diyip sana üç mertebe pata berdik. şol pataların içinde bolsa, bolardı. İndi ol aydanın bolmaz." diyipdirler. Göroğlı gözünü bir yumdı, gözünden yaş payrap öteğidi." (Göroğlı, 1941: 42)

Bu olay, Köroğlu destanlarının 1958'de yayımlanan varyantında da yer almaktadır. Köroğlu, kendisinin bu sonsuz evlat isteğini "yiğide" adlı şiirinde şöyle ortaya koyuyor:

*"Atdır yiğidin yoldaşı
Oguldır dövletin başı
Gız-da bolsa kötül hoşı
Züryat gerekdir yigide..."* (Göroğlı, 1941: 70)

Korkut Ata Oğuznamelerindeki "nesilsizlik" motifi, Türkmen Halk Destanı Hüyrlukga-Hemra eserinin muhtevasına da güçlü tesir etmiştir. Bu esere göre: "Oğulsuz bir kişi toya vardığında, toy sahibi kişi, onun beline bir kemik kıstırıp, atının kuyruğuna da diken bağlıyormuş." (Aşgabat, 1963: 15)

Türkmen halkının meşhur şairi Nurmhammet Andalip'in eser üretme metodunda da, bu motif önemli bir yer tutuyor. Onun Leyli-Mecnun adlı eseri, zürriyetsizlik meselesiyle başlıyor: "Ravılar andag rovayat kırlar kim, Bağdat bile Basra'nın arasında bir Arap kabılası yatır

erdi. Ol kabılanın bolyan şehrinde iki hakim var erdi. Emma ikisinin hem perzenti yok erdi." (ANDALIP, 1948:12)

Öte yandan Şabende'nin "Gül-Bülbül" (ŞABENDE, 1963: 17) ve "Şebheram" (ŞABENDE, 1966:27) destanları ile, Gurbanali Magrupi'nin "Seypelmelek-Methalcemal" (GURMANALI MAGRUPI, 1967: 83) destanı, Mollanepes'in "Zöhre-Tahir" (MOLLANEPES, 1953: 11) destanı aşağı-yukarı aynı cümleler hâlinde zürriyetsizlik meselesiyle başlamaktadır. Ayrıca bu motif yine meşhur Türkmen halk destanları olan "Şasenem Garip" (Aşgabat, 1973), "Soyatlı Hemra" (Aşgabat, 1978)... gibi destanlarında davardır.

Ünlü Türkmen akıldan ve şairi Mahtum kulu Firaki'nin de şiir dünyasında, neslin devamlılığına ve soy yaşatma duygusuna yer verilmiştir. O, bir şiirinde, bu duygusunu su mısralarla ifade ediyor:

*"Dünyada hiç kim galmandır
Mal cana yoldaş bolmandır
Göya bu dünyâ gelmandır
Bir züryat galman yiğide..."*
(Mahümgülü, 1953, C.IT. 254)

IV. Oğuznamelerde "Ad Koyma" Motifi

Dede Korkut Oğuznamelerinin hem Dresten elyazma nüshalarında (Dede Korkut Kitabı), hem de Türkmen Çovdur varyantında dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkan, yiğitlik gösteren erkek çocuklara ad koyma motifi, Oğuzların sosyal hayat ve gelenek-göreneklerini ortaya koymak bakımından en az "nesil/perzent" meselesi kadar önemli ve incelemeye değer bir özelliktir.

Bilindiği ve Türk-Oğuz destanlarında tespit edildiği üzere, Oğuzlar, bir yararlık göstermeyen veya yiğitçe bir iş yapmayan erkek çocuklarına ad koymazlardı. Yiğitliğini ispat eden erkek çocuklar için, bu başarısının ardından bir toy düzenlenir, ziyafet verilir, İçoğuz-Dışoğuz çağılır ve Dede Korkut/Korkut Ata gelerek bu oğlana bir ad koyardı.

Korkut Ata Oğuznamelerinin Dresten elyazma nüshaları ile Türkmen Çovdur varyantlarının yanısıra, Korkut Ata'nın "ad koyma misyonu"na, Ebulgazi'nin Şecere-i Terakime ve Reşideddin'in Cami-üt tevarih adlı eserlerinde de rastlamaktayız.

Oğuznamelerdeki ad koyma motifini karşılaştırmaya geçmeden önce, yukarıda zikrettiğimiz bu iki tarihi kaynakta yer alan "ad koyma meselesine temas edip, tespitlerimize buradan başlayacağız. Şecere-i Terakime'nin "Düyeli Kayı'nın Kardeşi Erki'nin Padişah Olduğu ve Oğlu Duman'ın Dünyaya Geldiği" adlı bölümde; oğlanın doğumu üzerine bir toy verilir. Toy bir ay sürer. Yenilir, içilir, herkes mutlu olur. Yaşlılar yaşını, garipler yoksulluğunu, zenginler de ölümü unutmuslardır. Hadisenin gerisi eserde aynen şu cümlelerle anlatılıyor:

"Oğuz ili Gorkutga aydılar: Bu oglanga bir at goygıl. Gorkut: Munun adı Tuman han bolsun, tiydi. Halk aydı: Mundan yağşırak at goygıl. Gorkut han aydı: Mundan yağşırak at bolmas. Ol günki Düyeli Kayı han öldü, erse bizim üstümüzü tuman tutup garankılık boldı. Bu oğul tumanda boldı. Anın üçin atım Tuman goyduk. İkinci, könlümden yağşı ırım ve niyet kılıp, amfi üçin Tuman at koyup men kim Tuman uzak turmas, tiz kite turgan nemeser bolur. Tumanlı gün aftap bolur. Tumanın sonnu yaruk bolur. Agzına turgan tumanni bu oğlanın yaşlıgına ohşatıp men. Sonki aftapni bu oğlanın yigit bolup, atası tahtında olturıp, dövletli, uzak ömürlü bolmagına ahşatıp men tiydi, barça halk munı eşidip gorkutga aferin tiydiler. Ve hoşhal bolup Tumanga doge kıldılar v e takı Gorkut başlık barça halk Erkige aydılar" (BAHADURHAN, 1992:73)

Salar Baba Gulalı Harıdarı'nın, Reşideddin'in Cami-üt Tevarih'inden, "Oğuzname" adını koyarak yaptığı tercümenin "Dib Yabgu Han Padeşah Bolganı" adlı bölümünde, Yınalhan Sır Yabguy'un ömrünün son yıllarında dünyaya gelen oğluna ad koymak meselesi hakkında şu cümleler yer alıyor:

"... Ahır ömründe hatını hamıla erdi ve vefat bolgan çağda bir oğul dünya indi. Ol mutavvalud bolgan çağında Korkut (Bayat kovmmdan) diydi kim: Bu oğul adını Duman han goymak gerek. Dövletin ulıları diydiler ki: Duman peyda bolsa hova garankı bolar ve beyle at paşalara münasip bolmaz. Oğlana mundan yağşırak at vermek gerek. korkut diydi: Atasımn vefatından halayık könlü zengar tutup erdi ve Duman alemni tutup, garankı bolup erdi. Ol umud bilen kim, gannkı zayii (yok) bolup, gün çıkgay ve âlemi taze kılıp, otlar yerden gögergey ve elem işi yağşı bolgay." (REŞİDEDDÜN, 1990)

Bu iki örnekten de görüleceği gibi, Korkut Ata'nın ad koyuculuğu Dede Korkut Kitabı veya Türkmen-Çovdur varyantı ile sınırlı değildir. 17. yy. da yazıldığı belirlenen Şecere-i Terakime'den daha önce de, 13. yy. tarihçisi Reşideddin'in Cami-üt Tevarih adlı eserinde Korkut Ata vardır ve dünyaya gelen bir erkek çocuğa (padişah çocuğuna) ad koymuştur.

Bu tespitten sonra, şimdi de Oğuznamelerin Drestan elyazma nüshası ile Türkmen-Çovdur varyantındaki "ad koyma" motifinin karşılaştırmasına geçelim...

Dede Korkut Kitabı'nın Boğaç Han, Banisi Beyrek ve Başat ile Tepegöz adlı hikayelerinde, Korkut Ata, ad koyucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üç olayı kısaca özetleyelim:

1. Bayındır Hanın ulu toyunda, meydana salıverilen güçlü bir boğayı öldüren Dirse Han'ın oğluna, Dede Korkut; "Bayındır Han'ın ak meydanında, bu oğlan cenk etmiştir, bu boğa öldürmüştür. Adı Buğaç olsun. Adını ben verdim, yaşını Allah versin..." (ERGİN, 1989: 83) diyerek ad koyar.

2. Babasının çeşitli hediyeler almak üzere Rum diyarına gönderdiği bezirganları, dönüşlerinde kafirlerin saldırısından kurtaran Kam Püre beyin oğluna, kendisi için düzenlenen toyda, Dede Korkut;

"Sen oğlunu Bamsam diye okşarsın Bunun adı Boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun. Adını ben verdim, yaşını Allah versin..." (ERGİN, 1989:121) diyerek ad koyar.

3. Oğuzların düşmanlar tarafından baskına uğrayıp yurtlarından göçtükleri sırada yere düşen ve bir arslan tarafından bulunarak büyütülüp yetiştirilen Aruz Koca'nın oğluna, Dede Korkut: "Oğlanım! Sen insansın, hayvanlardan uzaklaş. Gel yahşi at bin, yahşi yiğitlerle birlikte ol. Ulu kardaşının adı Kıya Selçuk'tur. Senin adın Başat olsun. Adını ben verdim, yaşını Allah versin..." (ERGİN, 1989:207) diyerek ad koyar.

Drestan elyazma nüshalarına dayanan Dede Korkut Kitabı'ndaki destansı hikâyelerin bir kısmı, Türkmenistan'da da halk ağzından derlenmiş olup, giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere, folklorcu ata Rahmanov ve Nurmırat Esenmıradov tarafından yapılan bu derlemeler, 1990 ve 1994 yıllarında 2 kitap hâlinde yayımlanmıştır. Bizim "Türkmen-Çovdur varyantı" adını verdiğimiz bu derlemelerde, Boğaç Han hikayesi "İza Berlediren Nesilsiz", Başat ile Tepegöz hikayesi "Yekegöz", Bamsı Beyrek hikayesi de "Bamsım Birek" adını taşımaktadır. Korkut

Ata'nın ad koyuculuğunu vurgulayan bölümleri, zikrettiğimiz kaynaktan orijinal cümleleriyle aşağıya alıyoruz:

1. "İza Berlediren Nesilsiz" hikayesinde,

"Bul habar halka yayrıdır. Çarcılar çar çekedirler. Beg ovlına at takmak islidir, toy etedir, bul toya halayık sıra köp keledir, toya bağşılarnı piri Gorkut pir-te keledir. Saz çalıdır, nama aytaadır. toyun sonunda Gorkut pire, "bu ovlana at dak" diydirlir. Gorgut: "Oğlan buganı öldürti, diydirt-te, ovlanıñ atı Bugaç beg bolsun" diydirt (Gorkut Ata, 1990:169).

2. "Bamsım Birek" hikayesinde;

"Bul alkışlardan keyin, vağtı-sağatı yetedir-te Böri begin bir ovlı boladır, keyinki begin-te bir gizi boladır. Böri beg ovlının bolanına dım begenedir. Koluna ovlunu alıp, "Bamsım" diydirt-te ovlunu sövedir. Mumi halayıklar eşidedirler. Mundan keyin bul ovlana halayıklar "Bamsım Birek" diydirtler. Sora bul ovlanın adı "Bamsım Birek" boladır (Gorkut Ata, 1990:177-178).

3. "Yekegöz" hikayesinde;

"... Bul vakıganı Salır ile Gorkut pire habar beredirler. Gorkut bul yere keledir. Söz sözlüdür, ovlana nesihat etedir, saz çaladır. Ovlanın adına halayıklar köp "bes et, govaga gitme" diydirenleri için, Beset at takadır. Sora bul ovlanın adı Beset boladır..." (Gorkut Ata, 1990: 172).

Dede Korkut Kitabı ile Türkmen-Çovdur varyantlarında yer alan bu 3 hikâyedeki karşılaştırmadan sonra, şimdi de, Türkmen-Çovdur varyantının (Dede Korkut Kitabında yer almayan) "İgdir" ve "Korkut'un Kabri Kazıldı" adlı bölümlerinde tespit ettiğimiz "ad koyma" motifinin yer aldığı vakalara geçiyoruz:

Türkmen-Çovdur varyantının "İgdir" adlı bölümünde; Salur Kazan'ın çölde bir peri kızından doğar oğlu için düzenlediği toy-ziyafete, Korkut Ata da çağrılır. Toy bittikten sonra bu oğlana ad takmak üzere misafirler Salur Kazan'ın evinin çevresine toplanırlar, Korkut Ata;

*"Bu çağanın adı İgdir
Bar çağadan busen eğdir
Çagan adın biz verdik
Yaşını Tanrım bersin..."*

diyerek, ona İgdir adını takar. Destanın sonunda da, kırk yiğidi ile düşmanlara karşı yeniş kazanan İgdir için düzenlenen yeniş toyunda yine Korkut Ata gelir, saz çalar, destan söyler, öğüt-nasihate verir ve "İgdir adının ödendiği bilen" onu kutlar. (Edebiyat Sungat, 1988,S.6).

Türkmen-Çovdur varyantının "Korkut'un Kabri Kazıldı" adlı bölümünde de, iki ayrı yerde,

Korkut Ata'nın, yiğitlik gösteren iki erkek çocuğa (Çapak beyin oğlu ile Çakan Kembagal'ın oğlu) ad verdiği görülmektedir. Bu oğlanlardan birisi bir arslanı, diğeri de bir ejderhayı öldürerek, Arslan ve Ejder adını almaktadır:

1. Çırçıklı'da yaşayan Oğuz il-ulusundan Çapak beyin, bir arslanı öldüren oğlu için verdiği toya Korkut Ata da gelir. Toyun sonunda söz alan Korkut Ata;

*"Arslan ile uruş etti
Onu toprağa kattı
Yiğit böyle ad alır
Bununla adı gelir
Atası sağ-beylik versin
Il-ulus tek bunu görsün
Arslan olsun yiğit adı
Çapak beyin olsun şadı..."*

gibi sözler söyleyerek, arslanı öldüren yiğide Arslan adını verir (Yaşlık, 1988-1/4: 33-42).

2. Balkan dağı eteğinde oturan Dışoğuz il-ulusun tarafından, Çakan Kembagal'ın oğluna, koyun sürülerine musallat olan bir ejderhayı öldürdüğü için verilen toya, Korkut Ata çağrılır. Toyun sonunda, Korkut Ata;

*"Çakan oğlu aldı ad
Bindiğidir yahşi at
Ejder öldürdü oğlun
Daim sovludu dovlun
Beladan halas etti
Ejderi kuma kattı
Ejder takılsın adı
Daim ilinin şadı..."*

gibi sözler ederek bu yiğit ve adsız oğlana "Ejder" adını takar (Yaşlık, 1988-6/36: 52-58).

V.Oğuznamelerdeki "Ad Koyma" Motifinin Türkmen Halk Destanlarına Yansıması

Camiü-t Tevarih ile Şecere-i Terakime gibi tarihi kaynaklarda "Korkut Ata" marifetiyle gün yüzüne çıkarılan ve vurgulanan, Türkmen halkının bu köklü ve anlamlı "ad koyma geleneği", yine aynı özellikte ve adeta bir sistem hâlinde Türkmen halk destanlarında da yer almaktadır.

Anonim ya da yazarı belli Türkmen halk destanlarının içinde, ad koyma motifinin bulunmaması hemen hemen yok gibidir, biz bu konuda, pek çok örneği sıralamak yerine, belli birkaç destandan örnekler sunmakla yetineceğiz. Zira bu motif, Türkmen halkı arasında o kadar yaygın ve köklüdür ki, bu mesele başlı başına bir araştırma konusu olabilecek genişliktedir.

Türkmenlerin ünlü kahramanlık destanı Göroğlu'nun "Göroğlu'nın Döreyişi" adlı bölü-

münde, dedesi, onu mezarlıktan alıp evine getirir. Çandibil halkına bir toy-ziyafet verir. Toydan sonra da halka yüzlenip:

"-Ay halayık, men ızımda at-abrayımı göterip, ornumu tutçak oğul Adıbeg'den galar diyip umut edyardım. Adıbeg'in ızı binişan gitdi diyip nāumıt bolup yördüm. Bu gün Hodayım maña bu çaganı Adıbeg oğlumdan nişan berdi. Bu çağa Türkmen il-ulusının gerçek goç yiğidi bolsun. Bu çağa il bolup yağşı bir at goyun." der (Göroğlı, 1990:22-24). Cıgalı Beg'in bu sözleri üzerine, halk çeşit çeşit adlar söyler. Bir yaşulu:

"Halayık, bu çağa garankı görden yağtı dünya çıkdı, munun adı Rövsan olsun." (Göroğlı, 1990:22-24) der. Bu ad beğenilir ve çocuğa Rövsan adını verirler.

Ancak bu toyda bulunan yaşlı ve fukara bir adamın;

"- Tazeden bir at toslap tapçak bolşup, her haysınız agzınıza geleneği urup otursınız. O çağa dünyâ gelende, öz adı bilen geldi, onun adı Göroğlı bolsun... (Göroğlı, 1990:22-24)" demesi üzerine de Cıgalı Beg:

"- Arman, yankı pukaranın sözi yer almadı, garibin sözi yerem almaz, yerde de galmaz, diyipdirler. Rövsan diyip at goysanam, irku-giç bu oğlanın adı Göroğlı bolsa gerek.." (Göroğlı, 1990:22-24). diyerek, adeta Rövsan'ın efsanevi adını önceden koymuş olur.

Yine Göroğlı destanının "Harmandäli" adlı bölümünde, arslan beyin nesilsizliği, sonradan bir kızı doğması ve kızına ad konulması şu cümlelerle anlatılıyor:

"... Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat ötüp, bir gün gızı boldı. Arslan bey: "Alla, men Hoday'dan oğul diläp yördim, ol aydanım bolmadı, Gız-da bolsa, oğul ornunda göreyin." diyip,ig oyun soyup, iletini çağırıp, kırk gice-gündiz toy-tomaşa berdi. At çapdırıp, göreş tutdurıp, altık gabak atırdı. İlatı cem bolanda; "Hov, halayık, men Hoday'dan oğul diläp yördim, bu-da ikbalımdan haçar boldı. şuna ilde yok at goyun..." diyip maslahat soradı. İlat maslahatla-şıp: "Akıl-huşun, güç-kuvvatın harmanı bolsun" diyip, harmandäli diyen at goydular (Göroğlı, 1990:668).

Sayatlı Hemra adlı Türkmen halk destanında, evlatları olmayan aşık Aşık Ahmet ile Aşık Mahmut adındaki iki dost, aralarında yazılı anlaşma yaparak, eğer oğulları olursa birbirinin dostu, eğer birisinin oğlu diğerinin kızı olursa, birbirinin eşi (adaklısı) olmalarını istemişlerdir. Olayın devamı ve ad koyma meselesi eserde şu cümlelerle yer alıyor:

"Aydan ay gündən gün ötüp, Aşık Ahmet'in oğlı boldı, Aşık Mahmut'ın hem gızı boldı. Aşık

Ahmet bir nāçe goyun soyup toy edip, bağı aytdırdı, göreş tutdurdı. İl-halkına yüzlenip:

- "Menin oğlıma at goyun..." diydi. İl-halk:

- "Altmış yaşında gören oğlun özüne hemra bolsun..." diyip ona Hemra diyip at goydular. Aşık Mahmut hem ulı toy edip toyı sovup:

- "Yaşımın sonunda gören perzendime at goyun..." diyip il-halkına yüzlenyır. İl-halk:

- "Selbi agacına menzesin..." diyip, ona Selbiniyaz diyip at goydular..." (SAYATLI HAMRA, 1978: 32)

Sonuç

Biz, bu makalemizde, giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi, Korkut Ata Oğuznamelerinin Dresten elyazma nüshaları ile Türkmen-Çovdur varyantının kısa bir karşılaştırmasını yaptıktan sonra, her iki oğuznamedeki motiflerden sadece "züriyet" ve "Ad Koyma" meselesini ele alıp bunun Türkmen halkıyatındaki önemli yerini ortaya koymağa çalıştık. Ancak bu inceleme yüzlerce ortak motiften ikisidir. Kaldı ki, Korkut Ata Oğuznamelerinde en az bu iki motif kadar önemli ve araştırmaya değer olan yüzlerce motifi burada tek tek ele almak ve karşılaştırmalı olarak Türkmen destanlarındaki yerini ortaya koymak, bir makale hacmi içinde gerçekten de imkansız gibidir.

Aynı ortak kültürün, tarihteki aynı ortak yaşayışın, destanlaşmış tarihi vakaların ve aynı dünya görüşünün ürünü olan bu oğuznameler, geçmişte aynı millete mensup olan insanların mukaddes tarihi yadigarlıkları ve zenginlikleridir. Ki asla uydurulmuş değildir, hayal ürünü hiç değildir, tarihi olayların çağlar içinde nesiller tarafından kısmen de olsa değiştirileceği, farklı unsurlar katılacağı ve aslından az da olsa uzaklaştırılacağı gerçeğini göz önünde tutarak, Dede Korkut Oğuznamelerinin Dresten varyantındaki vakaların "hakikati tam olarak yansıtmadığını söylemek mümkündür. Ancak ortada temel bir vaka veya vakalar zinciri vardır, ve bunlar, çağlar boyunca söylene söylene, yazıla yazıla, söylendiği ve yazıldığı devirlerin sosyo-psikolojik özelliklerini içlerine sindire sindire süzülüp gelmişlerdir. Oğuz Kağan destanının İslam öncesi ve İslam sonrası varyantlarının bazı farklılıklar gösterdiği gibi...

Dede Korkut'un anlattığı (veya adına düzenlenen) oğuznameler de böyledir. Bazı tarihi vakalar, milletin muhayyilesinde yeniden fakat asıl olaylar zincirine dayalı olarak şekillenmiş ve öylece benimsenmiştir. Alimlerin belirttiğine göre 15. yy. ın başlarında veya ortalarında Doğu Anadolu Türkiyesiyle yazıya geçirilen Dresten el yazması nüshasına, bu geçiriliş sırasında, 15.yy. ın sosyo-kültürel ve coğrafi şartları çerçevesinde bazı

katmalar ve değiştirmeler yapıldığı aşıkardır, bazı yer adlarının yakıştırma, katma ve benzetme olması mümkündür, zira, Dresten el yazması nüshasında, H.z. Muhammed ile aynı devirde yaşadığı belirtilen Korkut Ata'nın, o devirde Bizans İmparatorluğunun başkenti olan Konstantin şehrine, "İstanbul" demesi, gerçekten de hayret verici bir çelişkidir.

Şu bir hakikattir: Dede Korkut Oğuznameleri, Oğuzların yani bugünkü adı ile Türkmenlerin tarihi ve sosyal yadigarlığı ve milli hazineleridir. Bu oğuznamelerdeki motifler, gelenek ve görenekler, inanışlar ve kültür unsurlarının hemen hemen hepsi Türkmen halk destanlarında yaşamaktadır. Çünkü, Oğuzlar'ın (Türkmenler'in) 7. yy.ın ilk çeyreğinden 10. yy.ın başlarına kadarki aralıkta, Hazar ötesinde (Amuderya ile Sırderya'nın boylarında, ortaasya bozkırlarında) İslam'a geçiş dönemlerinde yaşadıkları tarihi ve sosyal olayların destanlaşmış biçimi olan oğuznameler, o devirlerden bu devirlere kadar Türkmen halkiyatında yaşatılmış ve çeşitli görünüşlerde muhafaza edilmiştir.

Bu konuda, Türk edebiyatının büyük alimi Prof. Dr. Muharrem Ergin, oğuznamelerde geçen olayların, Oğuzların eski yurtları olan Sırderya boylarına ait izler taşıdığını ifade ederek şu görüşleri savunmaktadır: "Dede Korkut hikâyeleri (Yazıya geçirdiği) bu bölgede (Doğu Anadolu-Azeraycan) oluşmamış, tespiti sırasında veya daha önce buraya uydurulmuştur." (Dede Korkut Kitabı, 1989: C.1:52). Türkmen edebiyatının adı belli alimi Prof. Dr. Rahman Recebov da, oğuznamelerde geçen olayların bugünkü Türkmenistan topraklarında yaşandığı ve olay kahramanlarının Türkmenler olduğu konusunda iddialıdır, Rahman Recebov; Ebulgazi'nin Seçere-i Terakime, Reşidindün'ün Cami-üt Tevarih ve Salur Baba Gulalı Hmdarı'nın "Oğuzname" adlı eserlerini karşılaştırdıktan sonra, şu neticeleri çıkarıyor: "Korkut Ata'nın doğup büyüdüğü yer bugünkü Türkmenistan topraklarında bulunan MARI/Merv şehridir. Maman neslinden Kara Hoca'nın oğludur. Hz. Muhammed devrine yakın bir zamanda yaşamıştır. Oğuz'un Bayat (veya Kayı) boyundandır. 3 Oğuz hanına vezirlik yapmıştır. Salur Kazan ile de devirdeştir. Salur Kazan'ı vasıflandıran bir şiiri bulunmaktadır, Dede Korkut Kitabı'nda belirtilen özelliklerinden pek çoğu, bu tarihi kaynaklarda da rastlanmaktadır (Ad koyması, toy-düğün-ziyafetlere katılması, kerametli olması, devlet ve siyaset adamı oluşu, şair ve ozanlığı, öğüt-nasihat vericiliği, bilgeliği... vb.) (RECEBOV, 1991:52)

Oğuzlar (Türkmenler) göçler yoluyla gittikleri ve yurt edindikleri her coğrafyada bu tarihi hatıralarını dilden dile, nesilden nesile, çağdan çağa aktarmışlar, mazilerine ve yiğitlerine (oğuz

beylerine) sahip çıkarak, gurbette hep sıla hasreti çekmişlerdir.

Korkut Ata, Türkmen Edebiyatının ayrılmaz bir parçasıdır. Türkmen halkının yüce medeniyeti, gönül derinliği, manevi zenginliği, İslam dinine duyulan sonsuz hürmet, Allah ve Muhammed sevgisi, yurda ve Oğuz'a olan tutku, temiz yüreklilik, inanç berraklığı ve saflığı, mertlik-yiğitlik, büyüklere ve devlet adamlarına itaat düşmanlara karşı tedbirli ancak insafli olma... gibi yüksek ahlaki değerlerini iç içe yumaklayıp bir milletin dünya görüşü olarak önümüze getiren Korkut Ata oğuznamelerini, ancak Türkmen halkı gibi sinesinde nice Korkut Ata, Köroğlu, Yunus Emre Mahtum Kulu, Oğuz Han, Salur Kazan, Karacaoğlan... çıkarmış bir yüce halk meydana getirebilir.

Evet...Korkut Ata, Oğuzların akıldan, öndengörücüsü ve bilgesidir. Oğuzlar, Türkmenlerdir. Muteber tarihi kaynaklara göre Korkut Ata, Oğuzun bir tayfasındandır ve Hz. Muhammed çağında bugünkü Türkmenistan topraklarında yaşamıştır. Tarihi bir şahsiyettir. Türkmen halkı, bu tarihi ve meşhur bilgesini hiç unutmamış, anlattığı oğuznameler ile birlikte öğüt ve nasihatlerini hep tutmuş, onu Hz. Peygamberin bir "görevlisi" olarak kabul etmiştir.

Dede Korkut oğuznamelerindeki vakaların gerçekten de yaşandığının ve Korkut Ata'nın tarihi bir şahıs olduğunun en büyük delili, Türkmen halk destanları, Türkmen halk rivayetleridir. Oğuznamelerin tarihi olmadığını söylemek, Türkmen halkiyatını inkar etmektir.

Korkut Ata oğuznamelerindeki motiflerin yanı sıra, bizzat Korkut Ata'nın da Türkmen Edebiyatında yaşadığı ve var olduğu konusundaki birkaç misali de bu arada göstermek suretiyle, görüşlerimizi bitireceğiz.

"Şasennem-Garip" destanının derlenen Çovdur varyantının "Ayperı" adlı bölümünde geçen bir dörtlükte, Korkut Ata'nın adı geçmektedir:

*"Dayım gezer misli burkut
Sakla yarımı sen berkit
Sığındım, ey pirim Gorkut
Garibim sana tabşırdım...."
(KÖSEYAV, 1963:177).*

Yine Şasennem-Garip destanının Çovdur varyantının "Bayenem-Garip" adlı bölümünde, "Hiç Aman Galmadı" başlıklı şiirin bir bölümünde Korkut Ata'dan söz ediliyor:

*"Atam Gorkut söz sözledi
Akıl hem manı sazladı
Ölüm çerisin gözledi
Ol aklı kemal galmadı..." (KÖSEYAV, 1972:20)*

Şasenem-Garip destanının Çovdur varyantının 7 ayrı bölümü vardır. Yukarıda belirttiğimiz Ayperi adlı bölümde, ilgi çekici bir durum daha vardır ki, bu Korkut Ata ile Salur Kazan adlarının bir şiirde birlikte anılmasıdır:

"Sataşmasın sana azgaan
İl-ulusun hanı Gazan
GorkutAta, pirim ozan
Garibim sizge tabşırdım (KÖSEYAV, 1972:20)

Türkmen yaşlıları arasında "Gorkudın gabrı gazılı" şeklinde bir halk sözü vardır. Yaşlı insanlara, "hâlin-keyfin nasıl?" diye sorulduğunda, bu cevap almıyormuş. Folkloreu Yoldaş Ata Rahmanov, bu halk söyleyişini, Kaimin ilçesinin Dışkı obasında yaşamış Gurbargılıç Çaka'dan,

Tecen ilçesinin Mamur obasında yaşamış Orazmet Pudak ve Karıkale (Garragala) şehrinin Kuybişev obasının Gorkiy adlı kolhozunda yaşamış Dosmamet Esenaman'dan işittiğini belirtmektedir (RAHMANOV, 1988 S.9:47-59).

Rus Alimi Akademik V.V. Barthold, A. Tumanski'nin Ersan Türkmenlerinden bir mollanın "Gorkuda gabır gazma" şeklindeki naklini, ve ayrıca A.N. Samoyiloviç'in buna benzer bir atalar sözünü, Saragt'ta Salur Türkmenlerinden işittiğini beyan ediyor (BARTHOLD, 1962:177).

Bütün bu izah ve örneklerden sonra, bir kez daha vurguluyoruz: Korkut Atayı inkar etmek ve onun tarihi bir şahıs olmadığını söylemek, Türkmen halkiyatını inkar etmek demektir.

KAYNAKLAR

ABULGAZI Bahadır Han
1992	"Şeceri Terakime", Aşgabat-İlim,	HANOV Sopargeldi
YUSUPOV Hemra-
1990	Yaş Komünist Gazetesi, (22 Şubat)
AKGÜL Yusuf
1996	"Dede Korkut Oguznamelerinin Türk ve Türkmen Edebiyatlarındaki Ornu", Garagum Jurnalı, -Aşgabat 5. sayı.	1972	Edebiyat Barada Sohbet, Aşgabat,
ANDALIP Numhammet,
1948	"Leyli-Mecnun", Aşgabat- Moskova, sayfa: 12	MAGRUPI Gurbanalı,
1967	"Lirika, Seypelmelek-Methalcemal" Aşgabat,
BARTHOLD V.V.,
1962	Tureskiy Epos, Kavkaz, Kniga Maego Deda Korkuta, Moskva-Leningrad	RAHMANOV Ata (Der.),
1988	"İğdir", Edebiyat Sungat Gazeti, Aşgabat- (12.8.1988), Sayı: 6.
ERGİN, Muharrem,
1994	Dede Korkut Kitabı, İstanbul,	1988	"Gorkudın Gabrı Gazılı", Yaşlılık Jurnalı, -1/4 Birinci Bölüm, Aşgabat.
1989	Dede Korkut Kitabı, I. cilt, Ankara,	1988	"Gorkut Ata Eposu Üzerine", Yaşlılık Jurnalı, Aşgabat, Sayı: 9,
KÖSEYEV. Mati
1990	Gorkut Ata, (Gadımi Türkmen Eposu), Aşgabat,	1989	"Daşoğuz Beglerinin Gaver Hanlığına Göreşi", Yaşlılık Jurnalı, , 1. Sayı, Aşgabat.
1963	Edebiyat Tarihinin Kâ Meseleleri, Aşgabat,.	1989	"Oğuz Beglerinin Melallaşmakı", Yaşlılık Jurnalı, 1. sayı, Aşgabat

RECEBOV Rahman, 1991	"Gadımı Türkmen Edebiyatı, Aşgabat,	1966	Şabende , Aşgabat,
REŞİDEDDÜN, 1990	"Cami-üt Tevarih" (OGUZNAMA), Aşgabat- Türkmenistan.	1953	Mollanepes , "Zöhre-Tahir", Aşgabat,
1963	"Hüyrlukga Hemra", Aşgabat , Aşgabat	1973	"Şasenem-Garıp", Aşgabat,
1941	Görogli , Aşgabat- "Gorkutın Gabrı Gazılgı", Yaşlık	1978	"Sayatlı Hemra", Ilm Neşriyatı , Aşgabat.
1989	Jurnali , Aşgabat-, sayı: 1/4	1953	Magtimgulı , E Tom, Aşgabat,
1963	Şabende , "Gül-Bülbül", Aşgabat,	1994	Gorkut Ata , Aşgabat-Magarıf.
		1990	Görogli, Türkmen Gahrımançılık Eposı , Aşgabat,